

MUSTAFA KEMAL'İN FALKENHAYN'LA ÇATIŞMASIYLA İLGİLİ HENÜZ YAYINLANMAMIŞ BİR RAPORU

HİKMET BAYUR

Yıldırım ordular grubunun teşkili :

Bilindiği gibi, birinci genel savaş sırasında Bağdad'ın İngiliz eline düşmesinden (10 Mart 1917) az sonra Enver Paşa bu kentin geri alınmasına yardım etmesi için Alman genel karargâhına başvurmuştu. Onun bu istekte bulunduğu sırada durum şöyle idi:

Ağustos 1916 sonlarında Mareşal Hindenburg'un Almanya'da savaşan ordular genel kurmay başkanı (Kayser adına fiilî başkomutan demektir) olmasından sonra dört bağlaşıklık devlet (Osmanlı, Bulgar, Alman ve Avusturya - Macaristan) arasında Alman Kayserine ve onun adına da Mareşal Hindenburg'a (imzasının üzerinde "Kayser'in emriyle" tâbirini kullanmak şartıyla) öbür üç devlet ordularının hareketlerini denetlemek ve düzenlemek yetkisini veren bir anlaşmaya varılmıştı (6 Eylül 1916). Buna göre :

1) Osmanlı genel karargâhı, kendi ordusunun yığınak, taşıt ve bütünleme işlerini öteden beri olduğu gibi görecektir.

2) Alman genel karargâhı, Kayser adına Osmanlı savaş plânlarını ya hazırlıyacak veya tasdik edecektir.

3) Her hareket için Alman başkomutanlığı dört bağlaşıklık devletin vasıtalarının topunu icabına göre taksim edebilecek ve karışık birliklerin buldukları cephede komutanı kendisi seçecektir.

Enver Paşa yardım için Alman genel karargâhına başvurduğu sırada dolgun mevcutlu seçme yedi Türk tümeni Galiçya, Romanya ve Makedonya'da, yani Osmanlı sınırları dışında, Alman, Avusturya ve Bulgar ordularıyla yan yana savaşmaktaydı.

Enver Paşa'nın Almanya'dan yardım isteği böyle bir durum varken yapıldığına göre, fazlasiyle haklı ve yerinde idi.

Osmanlı başkomutan vekilinin bu isteği üzerine "Paşa II" remziyle anılan, Alman Asya kolu denilen ve her türlü fennî vasıta-

ları bulunan bir iki bin kişilik bir birliğin Almanya'dan Osmanlı ülkesine gönderilmesi kararlaştır.

Bu birlik "Yıldırım" remziyle anılan Osmanlı ordular grupuna katılacaktı. Bu grubun Almanya'daki remzi ise "F. ordular grubu"-dur. Sadrazam Talât Paşa'nın da Alman genel karargâhını ziyareti sırasında ayak diremesi üzerine "Yıldırım" grubu komutanlığına General Falkenhayn¹ seçilir. O, Osmanlı ordusunda Müşir (Mareşal) Falkenhayn Paşa'dır.

Osmanlı hükümeti böyle bir kimsenin seçilmesinde ayak direrken Almanya'nın onun başarısızlıkla karşılaşmasına razı olamayacağı için ona göre yardımda bulunacağını ummuştu. Almanya, Falkenhayn'ın emrine, Osmanlı hükümetine borç kaydedilen beş milyon altın İngiliz lirası da verir.

Falkenhayn'ın karargâhında 65 Alman ve 9 Türk subayı bulunur. Bu sonunculardan da ancak biri üstsubay sınıfındandır², ötekiler teğmen veya yüzbaşılardır. Alman subayları arasında hemen hepsi Türkiye'ye hiç gelmemiş veya orada pek az kalmış kimselerdir. Falkenhayn, Osmanlı ordusunda birkaç yıl çalışmış Alman subayları için küçültücü anlamda "Türkleşmiş" tâbirini kullanmaktadır. Bu yön onun nasıl bir anlayışla işe koyulduğunu gösterir.

Yıldırım karargâhı gerçekten bir Alman karargâhıdır, orada her muamele Almanca yapılmakta ve oraya gelen her kâğıt önce bu dile çevrilmektedir. O ana kadar ise Osmanlı ordusunda çalışan Alman subayları Türk subayları arasında bir azınlık durumunda bulunmaktaydılar.

General Falkenhayn'ın davranışları³:

Bu komutanın davranışları o sırada Almanya'nın Osmanlı ülkesinde güttüğü amaçları belirtmesi bakımından önemlidir.

¹ 1914 e kadar Prusya savaş bakanı idi. Bu yılın sonlarından 1916 Ağustosuna kadar savaşan orduların genel kurmay başkanı, yani fiilî başkomutanı, ondan sonra da Romanya'yı istilâ eden iki ordudan birinin komutanı olmuştu.

² Yarbay Hüseyin Hüsnü Emir (General Erkilet).

³ Bu yönler "Türk İnkılâbı Tarihi" adlı eserimizin Osmanlı tarihinin bu devrini kapsayacak olan kısmında (C. III, K. III) ayrıntılı olarak görülecektir. Burada Mustafa Kemal'in raporlarının nasıl bir hava içinde yazılmış olduğunu hatırlatmak için kısa bir özet veriyoruz.

General Falkenhayn biteviye sivil yönetime, valiler ve sairinin davranışlarına karışmış, elindeki beş milyon İngiliz altını ile bir çok kimseyi hattâ Mustafa Kemal'i kendine bağlamaya kalkışmıştır. Falkenhayn'ın ve karargâhının iddiasına göre, Türkler'le Araplar arasında doldurulamayacak kadar derin bir uçurum vardır. Halbuki Almanlar bu işte yansızdırlar. Bu bahaneyi ileri süren Falkenhayn Arap şeyhleri, türlü ileri gelenleri ve oymaklariyle doğrudan doğruya Alman subaylarını kullanarak temas etmiş, onlara para dağıtmış ve onları Almanya'ya bağlamaya çalışmıştır⁴.

Aynı denemeyi Palestin Yahudileri nezdinde de yapmış ve onların koruyucusu kesilmiştir. Osmanlı ülkesinin pek büyük kısımlarını kaplayan Alman menzil teşkilâtı ve daha sonra el koyduğu demiryolları sayesinde o, ülkenin ekonomik ve askerî hayatının ana damarlarını ele geçirdiği gibi, halkla pek geniş ölçüde temas ve her unsur üzerinde Alman nüfuzunu kurmaya uğraşmıştır, vesaire.

Böylelikle eğer Almanya genel savaşı kazanmış olsaydı Osmanlı ülkesi içinde kurulmuş olan ekonomik, yönetsel ve siyasal ağlar sayesinde Almanlar bu devleti bir türlü sömürge durumunda kullanabilecekleri gibi, çoğunluğu Türk olmayan bölgelerde devletle yerli halk arasında bir türlü hakem rolü oynayarak oralarda daha büyük bir nüfuza sahip olmayı umabilirdi.

Askerlik işlerinde de onun acaip davranışları olmuştur.

Meselâ o bütün "Ehl-i Kitap"tan olanlar fakat en çok Hıristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs'ün dinsel anıtları harap olur ve bu yön Almanya aleyhinde propagandalara vesile yapılır korkusuyla, bu kentin savunulmasına müsaade etmemiş ve oranın kolaylıkla İngiliz eline geçmesini sağlamıştır.

"Yıldırım"ın görevleri :

Bu ordular grupu önce Bağdat'ı geri almak için kurulmuştu, ancak sonra anlaşılmıştı ki İngilizlerin Palestin'deki Osmanlı cephesini yıkıp Kuzeye çıkmaları, Suriye'ye girmeleri ve böylelikle Anadolu ve Bağdat demiryollarıyla beslenerek Irak'ta ilerleyecek Türk ordularının yan ve gerilerini tehdit etmeleri tehlikesi vardır. Buna göre "Yıldırım"a ilk görev olarak o sırada Gazze - Birüssebi

⁴ Başlangıçta, bu işle yüzbaşı Tevfik'i (Tevfik Bıyıkhoğlu) görevlendirmişken, çok geçmeden onun yerine Alman arkeologu yedek subay Andre'yi geçirmiştir.

çizgisi önünde durmakta olan İngiliz ordusunu yenip geriye, Sina çölüne atmak veya denize doğru sürmek işi verilir; Bunu Falkenhayn'ın kendisi ister.

Bu yeni görev ise onun 4 ncü ordu komutanı Cemal Paşa ile çatışmasını gerektirecektir. Cemal Paşa hem bahriye nazırı, hem 4 ncü ordu komutanı, hem de Suriye, Palestin ve Batı Arabistan'ın bir türlü hidivi, genel valisi idi. Falkenhayn'ın Palestin cephesini ele alması ise onun durumunu temelinden sarsacaktı.

O, hem bu yüzden, hem de Falkenhayn'ın davranış ve saldırı tasarılarını beğenmediğinden ona şiddetle muhalefet edecektir. Bu iki kimsenin çatışmasını elden geldiği kadar önlemek için Palestin cephesi ve bölgesi (Kudüs müstakil mutasarrıflığı) Cemal Paşa bölgesinden alınır ve Falkenhayn'a verilir. Böylelikle onun buyruğu altında şu üç ordu bulunur: 1) Bağdat kuzeyinde 6 ncı ordu (Halil Paşa). Halep'te toplanmakta olan 7 nci ordu (Mustafa Kemal Paşa), Gazze - Birüssebi cephesini tutan 8 nci ordu (Von Kres Paşa).

Cemal Paşa'nın 4 ncü ordusu lağvolunur ve o, Suriye ve Garbi Arabistan umum kumandanı ünvanıyla Hicaz'da ayaklanmış olan Mekke Emiri Şerif Hüseyin Paşa'ya karşı savaşı yöneltmek, ve Yemen'le Asir'deki birliklere uzaktan komuta etmekle görevlendirilir.

Palestin'de Falkenhayn'a devredilen Gazze - Birüssebi cephesinde İngilizlerin bize karşı üstünlükleri her bakımdan pek büyüktür, buna taşıt bollukları ve arkalarında Nil suyunu getiren bir borunun da varlığı eklenilmektedir. Suriye ve Palestin demiryollarının besliyebileceği herhangi bir Türk ordusu karşısına İngilizler pek üstün sayıda kuvvet toplayabilecek durumdadırlar.

Bu şartlar altında Cemal ve Mustafa Kemal Paşalar İngilizlere karşı saldırmanın tehlikeli olacağına ve savgal durumda kalmanın en doğru davranış bulunduğuna inanmaktadırlar. O cephenin doğrudan doğruya komutanı olan Alman von Kres Paşa da bu düşüncededir; ancak o, elindeki zayıf kuvvetlerin artırılması ve kendisinin birinci ve ikinci Gazze vuruşmalarında (Mart ve Nisan 1917) olduğu gibi yeni bir İngiliz saldırısını püskürtebilecek bir duruma gelebilmesi için Falkenhayn'ın saldırı düşüncelerine yanat görünmek, o sayede yardımcı kuvvet almak ve sonra saldırıdan vazgeçip İngiliz saldırısını beklemek gerektiğine inanmakta ve ona göre bir dil kullanmakta, yani Falkenhayn'ı bir bakıma hem desteklemekte, hem de aldatmaktadır.

Falkenhayn ise Türkiye'ye ancak Bağdat'ı geri almak veya herhangi bir yerde İngilizlere karşı parlak bir başarı kazanmak düşüncesiyle gelmiş olabilirdi. Bu olmasa bile, şu veya bu bahane ile, Türkiye'de elden geldiği kadar geniş ölçüde bir Alman egemenliği kurmak da onun önemli amaçlarından birini teşkil ediyordu. Bunun için de büyük bir saldırıda bulunma hazırlığı ile meşgul olması ve hiç olmasa görünmesi gerekiyordu, tâki gûya bu amaç uğrunda türlü Osmanlı kuvvet, kaynak, imkân ve vasıtalarını kendi buyruğu altına alıp bunları Almanların eline geçirebilsin.

Bütün bunlar şunu gösterir: Almanlara hayran olan ve pek aşırı güvenen, onlara ne kadar hizmet ederse, Osmanlı devletine o kadar çok menfaat sağlayacağına inanan başkomutan vekili Enver Paşa ayrı tutulursa, Osmanlı devlet ve ordusunda hemen her aklı eren, Falkenhayn'ın ve onun düşünce ve tasarılarının aleyhindeydi veya zamanla aleyhinde olması tabii idi.

Durumu daha da ağırlaştıran yön, Enver Paşa'nın Falkenhayn'ınkilerine eklenen tereddütleri olmuştur. Bunlar Halep'te Mustafa Kemal'in komutası altında toplanan 7 nci ordunun Palestin'e taşınmasını tereddütleri yüzünden geciktirmişlerdir. O kadar ki Falkenhayn yerine İngiliz komutanı Allenbi (Allenby), Kasım 1917 nin ikinci yarısında saldırıya geçtiği sırada 7 nci ordunun en büyük kısmı henüz cephede yerini alamamıştı.

Mustafa Kemal'in, Falkenhayn'la çatışması ve bu işle ilgili iki rapor veriş biçimi böyle bir hava ve durum içinde Eylül 1917 sonlarında olmuş ve o, görüşünü kabul ettiremediği için Ekim başlarında 7 nci ordu komutanlığından çekilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın 20 Eylül 1917 günlü raporu :

Bu rapor daha önceleri birkaç yerde yayınlanmış olduğu için⁵ onu buraya koymuyoruz, burada onun yalnızca bir özetini yapacak ve özelliklerini belirteceğiz.

⁵ İlk olarak Yunus Nadi Bey'in (Abalıoğlu) İstanbul'da çıkan "Yeni Gün" gazetesinin 15 Teşrin-i evvel (Ekim) 1335 (1919) günlü nüshasında çıkmıştır. O sırada İstanbul hükümeti, Bahriye nazırı Salih Paşa vasıtasıyla Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa ile temastaydı. Yeni Gün, raporun Sadrazam ve Dahiliye Nazırı Talât Paşa ile başkumandan vekili ve harbiye nazırı Enver Paşa'ya gönderildiğini yazar. Bundan sonra rapor bir çok yerde ve bu arada yayın tarihi sırasıyla: Hüseyin Hüsnü Emir (General Erkilet)'in *Yıldırım*'ında (s. 78 v.d.; yayım tarihi 1337/1921)

Aşağıdaki notta belirttiğimiz gibi, Salih Bozok'un bize verdiği suretlerden şunlar anlaşılmaktadır.

20 Eylül 1917 günlü rapor şu üç kişiye gönderilmiştir. Talât, Enver ve Cemal Paşalara. İlk iki kişiye aşağıda görülecek tahrirlere bağlı olarak, üçüncüsüne ise "Dördüncü orduyu hümayun kumandanı ve bahriye nazırı Cemal Paşa Hazretlerine" başlığı ve "şifre", "zata mahsus" ve "C. 19/9/33" işaretiyle yollanılmıştır.

Bundan şu hükümleri çıkarmak veya şu düşünceleri ileri sürmek mümkündür :

a) Mustafa Kemal ve Ahmet Cemal Paşalar yukarıda anılan kısmen eş ve kısmen de ayrı sebepler dolayısıyla Falkenhayn'a karşın idiler ve bu yüzden aralarında dertleşmişlerdir. Doğrudan doğruya, yazı ile olsun, öne atılmayı uygun bulmayan Cemal Paşa⁶ bu işi Mustafa Kemal'in yapmasını daha doğru bulmuştur. O ise zaten yurt menfaatlerini korumak için öne atılmaktan ve her kim olursa olsun onunla mücadele etmekten çekinmemektedir. O, Cemal Paşa ile arasında düşünce birliği olmasa da bu işe girişecektir ve yurt için zararlı gördüğü bir yolda gidişi durdurmak için amirleriyle çatışmaya, ordu komutanlığından vazgeçmeye ve daha türlü cezalara çarpılmaya hazır ve razıdır.

b) Bu rapor hazırlandıktan sonra Cemal Paşa Mustafa Kemal'den bir şeyler, en üstün ihtimale göre durum üzerindeki düşüncelerini

Larcher'in *La Guerre Turque dans la Guerre Mondiale*'nin Türkçe tercümesine lâhika olarak (c. II, s. 234 v.d.) Yarbay Nihat tarafından (yayın tarihi 1928); General Ali Fuat Cebesoy'un *Birüssebi-Gazze Meydan Muharebesi ve 20 nci Kolordu* (s. 27 v. .., yayım tarihi 1938) çıkmıştır. Bu üç askerî yazar da raporun Enver Paşa'ya veya karargâh-ı umumiye verildiğini bildirirler. Yarbay Nihat, Enver Paşa'nın karşılığını da koymaktadır (s. 240).

Bizdeki 20 Eylül 1917 günlü raporla onun zeyli olan 24 Eylül günlü ikinci rapor ve bunlara ek iki belgenin suretleri, Mustafa Kemal'in başyaverliğini etmiş olan Salih Bozok (Eski Bilecik saylavı)tan alınmıştır.

⁶ Cemal Paşa yabancılar yanında da Enver'in aleyhinde bulunmaktan çekinmemektedir. Meselâ Falkenhayn'ın Bağdad'a saldırması konusu ortada iken von Kres'e (Bk.: *Türkler'le beraber Süveyş kanalına*, s. 162) Enver'in bilgisizliğini, Kafkas saldırılarıyla sebep olduğu yıkımları belirtmiş, Bağdat saldırısının da aynı sonucu vereceğini söylemiş ve şu sözleri sarfetmiştir: "Beni tamamen ikinci bir ihtilâl yapmaya tahrik ediyorlar". Buradaki "tahrik" sözünün Enver ve etrafındakilerin davranışlarına mı? Yoksa onun aleyhdarlarının kışkırtmalarına mı ait olduğunu kestirmek güçtür. Ancak şurası muhakkaktır ki, o sırada Enver'e karşı bazı ittihatçılarla generalerin birtakım tertipleri olduğu Talât Paşa'nın kulağına ulaştırılmıştı.

19 Eylülde telle sormuş Mustafa Kemal de bu raporu ona, aynı zamanda da öbür iki kimseye göndermiştir. Cemal Paşa ile Mustafa Kemal arasında önceden bir sözleşme ve hazırlanma olmasaydı 1.500 kelimeyi aşan bu rapor onun bir gün önceki teline karşılık olarak gönderilemezdi.

c) Bu rapor Falkenhayn'ın aleyhinde olduğu kadar ve ondan da geniş ölçüde, iç durumu tenkit eden kısmında, dolayısıyla olsun sadrazam ve dahiliye nazırı Talât Paşa'nın da aleyhindedir. Hattâ Suriye'de ve daha genel olarak Toroslar'ın Güneyinde yönetime az çok egemen olan Cemal Paşa'ya da dokunmaktadır.

Yukarıda da demiş olduğumuz gibi, bu 20 Eylül 1917 günlü raporu, o daha önce yayınlanmış olduğu için, buraya koyamıyacağız. Ancak aşağıda onun 5 maddesinin kısa bir özetini veriyoruz.

Madde 1 — Halk hükûmetten soğumuştur, halka karşı çok kötü davranılmaktadır, hükûmet tam bir aciz içindedir, adliye işleri de kesin surette işlememektedir, halkın geçim ve ekonomik durumu berbatır, kimse geleceğe güvenemiyor. Devlet bir gün birdenbire çökebilir.

Madde 2 — Savaş yakında biteceğe benzemiyor; düşman tarafı bizden az sıkıntı çekmektedir.

Madde 3 — Osmanlı ordusu savaşın başlarına nispeten çok zayıftır. Birliklerin mevcutları azdır, iyi tümenlerden biri sayılan 59. tümenin yüzde ellisi ayakta duramayacak kadar mecalsiz zayıf kimselerden ibarettir. Ordularda yarı yarıya kaçak da vardır. (Bundan sonra türlü cephe ve orduların durumu ve düşmanların amaçları gözden geçirilmektedir).

Madde 4 — Yapılacak işler: a) yönetim, jandarma, geçim işleri düzeltilmeli; b) askerlik bakımından savgal durumda kalmalı ve Avrupa'daki bütün birliklerimizi yurda geri çağırmalı. Sina cephesinde ne yapacağımızı şimdiden kestiremeyiz. Ancak, öyle görünüyor ki, biz oraya yeni kuvvetler yığmadan önce düşman bize saldıracaktır.

Madde 5 — Suriye ve Hicaz yeniden bir Müslüman-Osmanlı komutanının buyruğu altına verilmelidir, onun altında da Sina cephesine yine bir Müslüman-Osmanlı komuta etmelidir. Falkenhayn'ı yurda olan zararına rağmen behemahal kullanmak gerekiyorsa o, Müslüman-Osmanlı olacak olan Suriye ve Hicaz genel komutanının

buyruğu altında bulunmalıdır. Bu takdirde ben şimdikinden daha küçük bir duruma düşsem de (yani üstümde bir yerine iki âmir bulunsa da) yurt faydası için buna razıyım; eğer benim 7 nci ordum Sina cephesine tam olarak varmadan düşman saldırırsa ve o perakende olarak 8 nci ordu komutanı von Kres'in buyruğu altına girecekse, buna seyirci kalamam ve komutayı ben üzerime alırım. Almanlara karşı zaaf göstermek çok zarar verir. Falkenhayn her yerde Alman olduğunu ve kendini Alman menfaatlerini korumakla görevli saydığını belirtmekten çekinmiyor; aşiret başkanlarıyla Alman subayları vasıtasıyla doğrudan doğruya temas ediyor. Bana bile "Araplar Türklere düşmandır, biz Almanlar bitaraf olduğumuzdan onları kazanabiliriz" demekten çekinmemiştir; Falkenhayn'ın saldırı yapmak yolundaki sözleri bütün Suriye ve Arabistan'ın kendi yönetimine girmesi için bir vesiledir, yurdumuzu bir sömürge durumuna düşürmeye çalışıyor, Palestin'de başarılı bir savunma yapabilirse bu amacına (Osmanlı'yı sömürge yapmak amacı) ulaşmış olacaktır ve bize borç yazılan altınları ve son Türk kanlarını bu uğurda harcamış olacaktır. Özet olarak bu sırada yurdun hiç bir köşesinin yabancı nüfuzu ve idaresi altına verilmesi caiz değildir.

Amelî bakımdan Mustafa Kemal iş başındakilere çabuk kararlarştırılıp gerçekleştirilebilecek iki esaslı öğüt vermektedir.

Birincisi, Avrupa cephelerindeki bütün Türk birliklerinin anayurda geri çağırılmaları (M. 4); ikincisi de yüksek komutanın Müslüman-Osmanlı elinde bulunmasıdır (M. 5). Onun bu son istediği şuna varıyordu. Başta genel komutan olarak Cemal Paşa kalsın ve Palestin cephesinde savaşıyan orduya da ben Mustafa Kemal komuta edeyim. Eğer her ne olursa olsun Falkenhayn da kullanılacaksa o ikimiz arasında (Cemal Paşanın maiyeti ve Mustafa Kemal'in âmiri olarak) görevi pek belirli olmayan bir kademe teşkil edecek bir durumda kalsın.

Olaylar göstermiştir ki bu tarz, Enver'in tercih ettiği Falkenhayn-von Kres ikizinden herhalde daha kötü sonuç veremezdi. Mustafa Kemal'in daha önce göstermiş ve daha sonra göstereceği eserlere bakarak onun dilediği yapılsaydı, uğranılan yıkımlarla karşılaşılmazdı.

Bu rapor Enver ve Talât Paşalara şu belgelere ilişik olarak gönderilmiştir :

"Başkumandanlık Vekâlet-i Celilesine tahrirat,

“Yedinci ordunun yed-i idaresinde bulunmayan esbattan dolayı firarların devamı ve kuvvetlerin muhafaza olunamaması ve ordunun tevcih olunduğu hedeflerin tebeddülü⁷ ile beraber sûret-i istihdam ve emr-i kumandanın tanzimi cihetinde yeni vaziyetler hasıl olmakta ve aşairin istimali ve istihdamı mesailinin devam etmekte bulunması sebepleri ile vaziyetin muhakemesine ait bir zübdeyi bervech-i âti huzuru fahimanelerine arz ediyorum. Hususat-ı mülkiyeye ait ve ordunun daire-i selâhiyeti dahilinde bulunan mevadın gerek Dahiliye Nezareti ve gerek vilâyat-i mahalliye nezdinde aleldevam takibedildiği maruzdur. 20/9/33.”

Yedinci Ordu Kumandanı Mir-i Liva
Mustafa Kemal

“Sadrazam ve Dahiliye Nazırı Fahametlû Devletlû Talât Paşa Hazretlerine,

“Yedinci ordunun ve işbu ordunun istihdamı muhtemel olan havalide idare-i umumiye-i mülkiye ile peyda ettiği revabıt-ı karibe sebebi ile başkumandanlık vekâlet-i celilesine vaziyet-i umumiyenin muhakemesi hakkındaki mutalâat-ı acizanemin bir suretini ber vech-i âti huzur-u fahimanelerine arz ederim. Gerçi bu mutalâanamede munhasıran askerî olan nokat var ise de bir mutalâa-yı külliye-i umumiyeden nokat-ı fenniye-i askeriyeyi ayırmak kabil olmadığından aynen takdimi zaruri olmuştur. Ordunun haiz olduğu selâhiyet sebebi ile yakın olan hükûmat-ı mülkiye nezdinde inzibat ve idareye müteallik mevad için icabettikce temasda bulunulduğu maruzdur. Olbabta emr-ü ferman hazret-i veli ul-emrindir. 20/9/33.”

Yedinci Ordu Kumandanı Mir-i Liva
Mustafa Kemal

Mustafa Kemal'in 24 Eylül günlü zeyl raporu:

Bu rapor da Halep'ten gönderilmiştir. Enver ve Cemal Paşalara gönderildiği anlaşılmaktadır. Talât Paşa'ya da gönderilip gönderilmediğini açığa vuran bir emare taşımamaktadır, ihtimal hemen hep askerlik (M. 1) ve askerî siyasa (M. 2 - 4) ile ilgili olduğundan Talât Paşa'ya gönderilmemiştir.

⁷ Bağdat'ı geri almaktan vazgeçilip Sina cephesiyle uğraşılması.

Bu zeyl raporun henüz bir yerde yayınlanmış olduğunu görmedik, onun bütünü aşağıdadır. Orada Mustafa Kemal'in olup bitecekleri nasıl isabetle gördüğü belirmektedir.

“Şifre
“zata Mahsustur

Halep'ten
24/9/33

“20/9/33 tarihli rapora zeyildir.

“1 — Sina cephesinde icra olunacak hareket-i müstakillenin nasıl bir hareket olabileceğini bervech-i âti mutalâa ederim :

“Sina cephesinde elyevm mevcut olan düşman kuvveti 10, 52, 53, 54, 60 ve 74 ncü firkalarla Fransız ve İtalyan kuvvetlerinden mürekkep bir fırka, 7 şer yüz tabur mevcutları ile ceman 60 bin ve suvari kuvvetleri ile cem'an 70 bin kişiden ibarettir. Bizim bu cephe de bulunan kuvvetlerimiz, 3, 7, 16, 26, 27, 53 ve 54 ncü firkalarla suvari fırkası, ki en son kuvve-i umumiyelere nazaran ve cephe de silâh adediyle değil fakat bütün mevcutları ile 33 bin kişiden ibarettir ve kuvay-ı ihtiyatımız olan Remle civarındaki 24 ncü fırka ile 19 ve 50 nci firkaların Halep'te mevcutları ve ikmal edilemeyeceği bildirilen 20 nci firkanın İstanbul mevcudu ve 1.800 piyadeden ibaret olan Alman kolunun kuvveti cem'an 30 bin kişiden ibarettir. 59 ncu firkanın gayr-ı kabil-i istimal olduğu karargâh-ı umumice malûmdur. Kuvay-ı ihtiyatımızın Sina'ya lâakal yüzde otuz noksaniyle muvasalatı ve her ay Sina cephesinin bir fırka kuvvetinde zayıta mahkûm olması hakayik-i müspeteden olduğundan bütün kuvay-ı ihtiyatımız cepheye iki ay sonra 20 bin mevcut ile muvasalat edebilecek, bugünkü Sina kuvvetleri de beşer binden on bin zayıat vererek 23 bin kişiye mütenezzil olacak (düşecek), yani 7 nci ve 8 nci ordular cem'an 43 bin kuvvetinde bulunacaktır. Düşmana yeni kuvvetler gelmediği halde ve biz bütün kuvvetlerimizi cemettikten sonra aradaki nispet 70 e karşı 43 tür. İki ay zarfında 70 binden düşmanın vereceği zayıat pek uzun yürüyüş ve mütemadi firar şeraitine maruz olmadığından ehemmiyetli değildir ve kabil-i ikmal kabul olunur. Alman garp cephesi dahil olduğu halde bütün cephe lerde malzemece bize müteveffik olan düşmanın vesait-i nakliyece pek müsait bulunduğu Sina cephesinde bu gün ve atiyen bize tefevvuk-u kat'i sahibi bulunacağı aşikârdır. Bu hesaba nazaran yeni ihtiyat kuvvetleri getirmediği halde 70 bin kişiye karşı istihsalı en

büyük muvaffakiyet olan netice bir müdafaayı mutlakadan ibaret olabilir. Mesele muğlak değildir, halbuki düşmanın Mısır'da daha 64, 77, 78 nci fırkaları bulunmakta ve bir Hint fırkası söylenmekte olduğu ve Sina cephesinde yeni bir fırkanın görüldüğü dördüncü ordunun raporlarında vazıhdır. O halde Devlet-i Osmaniye elyevm tophıyabildiği ve tahsis ettiği bütün kuvvetlerle Filistin'in adım adım müdafaasına koştuktan başka ittihaz edecek bir karara malik olmadığı gibi memleketin dahil ve haricindeki sair iktisat edebileceği kuvvetleri de bu cepheye şimdiden yetiştirmek mecburiyetine maruzdur. Binaenaleyh hareket-i müstakille tâbiri gayr-ı hakikî olup Eylül ayının bir iki günü için General Falkenhayn'ın efkârı muzmiresine setre ittihaz ettiği bir lâfızdan ibarettir.

“2 — Sina cephesinin, peyderpey muvasalat edecek kıtaat ile beraber temin-i müdafaası nasıl mümkün olacağı hakkında buradan çok bir şey söylenemez. Buradan görülecek ihtiyaç, kuvvetlerin bir an evvel Cenuba tahriki ve kuvvetlerinin imkân-ı âzamide mahfuz olarak isali ve ağır top ve külliyetli cephanenin ve malzeme-yi tahkimiyenin bilâ fasıla cem ve itharı gibi mevad-ı umumiyeye münhasırdır; cephede ise düşmanı müteakiben müstahzar mevazii zorlamaya ve yeni hazırlıklara ve çok zayiata mecbur edecek surette ihzarata lüzum-u âcıl vardır. Yani ihzarat-ı tedafüiye ancak arazi üzerinde ve mahallinde kararlaştırılabilir mevattan ibarettir. Peyderpey kuvvetlerin vürudu ile cereyan edecek bir muharebenin safahat-ı âtiyesi evvelden tahmin edilemez. Şimdiye kadar bulunduğum vaziyetler sebebi ile kimse bu babta benim kadar bir tecrübe geçirmiş değildir. Gerek Arıburnu'nda ve gerek Anafartalar'da doğrudan doğruya Osmanlı payitahtını bu sistemde, yani faik kuvvetlere karşı peyderpey muvasalat eden kuvvetlerin istimaliyle, müdafa mecburiyetinde bulunmuş ve ikinci ordunun piştar kolordusuna kumanda ederken dahi⁸ sevkülceyi yayılmasını bitirmiş bir düşmana karşı kendi ordumuzun taşhaşşüdünü setr ve temin vazifesini ifa etmiş idim.

“3 - Düşman taarruzundan evvel 7 nci orduyu cemedebildiğimiz halde münhasıran bir müdafa vazifesi alacak Sina cephesine bir grup ve iki ordu karargâhı sığmaz. Falkenhayn'a buraya gelir gelmez bunu söyledim. Böyle bir teşkilâtın sığabileceği hakkında bana gösterdiği sevk-ü idare şekli yalnız bir taarruz şekli idi. Yani şimdiki

⁸ Kafkas cephesinde.

cepheyi setr eden bir ordu ve Birüssebi ile Cenubundan düşman müstahkem ordugâhının gerilerine taarruz eden diğer bir ordu vaziyeti idi. Ahval, bu ihtimali muhal gösterince General Falkenhayn benim: bir grup ve iki ordu bi-lüzumdur, mütalâama cevap vermemiş demek olur. Bahusus muhakkak olduğu üzere düşman taarruzda takaddüm edince mevcut olan ve gelecek olan kuvvetlerin yalnız bir kumandaya tabi olması münakaşa götürmeyen bir zarurettir. O halde Falkenhayn'ın kendisine de bir iş kalmayıp Kres bütün kuvvetleri istimal edecektir. Fennen ve müdafaay-ı memleket nokta-i nazarından bu hal gayrı kabil-i ihmaldir. Arıburnu'nda bir firka kumandanı iken tedricen gelen ve üç firkaya baliğ olan kuvvetlere bilâ kayd-u şart kumanda ettiğim için ve kezalik müstacelen tâyin olduğum 16 ncı kolordu ile dahi Anafartalar'ın müdafaasına başladıktan sonra müteakiben gelen kolordularla cem'an 11 firkaya baliğ olan orduyu bilâ kayd-u şart istihdam edebildiğim için ifa-yı vazife mümkün olmuş idi.

“Memleketin hayatı bahasına olarak yeni bir makûs tecrübe-i mücbireye girmeye kanaatim müsait değildir. Evvelki mütalâatımda vazihen arz ve tafsil ettiğim bu ihtimale mukarrerat esnasında cevap verilmemektedir. Ve zaten bir hareket-i müstakille perdesi altında Sina harekâtı, karargâh-ı umumiye merbut olan generale tedvi edilince buna cevap vermediği bittabi Falkenhayn'e tevdi edeceklerdir. Falkenhayn bunları gördü ve bana cepheden bir kısmının şimdiden taht-ı emrime verilmesini bilvasıta teklif ettiği gibi tarafımızdan taarruz edilmemesi muhtemel olduğunu da söylemiştir. Müşarünileyh acizleri için bir vazife-i âtiye-i daime olarak Birüssebi garnizon kumandanlığı veya Zahiriyeye mıntakası fevkalâde kumandanlığı gibi vezaifin tecessüm ettiğini setr etmeğe ve yaldızlamaya çalışmaktadır.

“Sina cephesine benim kumanda edebilmem için noksan tecrübe ve kifayet gibi bir mütalâanın varit olmayacağı teslimgerde-i devletleridir. Çünkü Sina cephesinden daha mühlik olan Arıburnu'nu muvaffakiyetle ve bir küçük kumandan olarak atlatmış ve Anafarta'da 11 firka ve bir suvari livasını muvaffakiyetle ve İngiliz ordusunu mağlûbiyete düşar ederek istimal, velhasıl 10 firkadan ibaret 2 nci orduyu sevk-ü idare etmiş bir kumandan ne kadar aciz olsa Sina vezayifi için mücerrep ve mutemet derecesini kazanmıştır.

“4 - Evvelki mütaâlatım⁹ esas itibariyle bervech-i âti tebeddül etmektedir :

“a) Sina cephesinin ihtiyacı, hakikî olarak tespit edilmeyip hareket-i müstakille tâbiri ile setr edilmektedir, yani iğfal edilmekteyiz.

“b) General Falkenhayn bilâ kayd-ü şart bir Osmanlının taht-ı emrine verilmemektedir. Geri hidematı ve ihtiyacatın temini gibi esbab-ı mütemadiye-i şikâyet ile ecnebi nüfuzunun Filistin'den Şimale doğru mütemadiyen tevsi edileceğine şüphe yoktur. Kres Paşa'nın Sina harekâtı için geri hidematının bir Alman erkânı harbiyesine verilmesini ve Rayak'tan Cenuba kadar bütün şimendüfer işinin doğrudan doğruya Almanlar idaresine tevdiini zaruri gösterdiğinden haberdarım.

“c) Yukarıda tafsil ettiğim gibi müdafaa için esasen Sina cephesine bir grup ve iki ordu sığmaz ve mukarreratta ve peyderpey takviyede de vazife-i müstakilleyi benim deruhte edeceğim hakkında bir kayıt yoktur.

“d) General Falkenhayn'ın Mayıstan beri memleketimizde irae-i vücud etmesi müdafaa-yı memleketi esaslı surette izrar etmiş ve Arabistan müdafaaı için istifade edebileceğimiz 5 mühim yaz ayını imha ve iptal ettirmiştir. Bu zarar-ı sevkücceyşinin telâfi olunabilmesi lütf-u Haktan istida olunur. Askerî zararı bu olan müşarünileyhin siyasi zararını hattâ tahdit etmeğe imkân olmamıştır. Karargâh-ı umuminin evamirine ve acizlerinin müdahalâtına asla aldırmamakta ve yürüyüp gitmektedir. Biz bir Kres'i, iktisab-ı hukuk etmiştir diye, yerinden kıpırdatamıyoruz. Meselâ Nablus civarında düşman taarruzunu durdurabilecek olan General Falkenhayn'a mutlak tabi olacağımız bence bedihiyattandır. Binaenlayh ne askerî ne siyasi Falkenhayn'a asla itimadım yoktur. Onun taht-ı emrinde ve mukarrerat-ı hazıra altında ifay-ı vazife etmek vatanım için asla bir hizmet-i nafia vadetmez. Fakat vatanımın menafii ile beraber bizzat nefsimin şeref ve kabiliyetinin madun olacağı ve beni artık memlekete hizmet edemeyecek bir vaziyete düşüreceği muhakkaktır. Binaenaleyh harbiye nazırı ve başkumandan vekili sıfatıyla zat-ı devletlerine yazdığım bu mütalâat ile bab-ı hükûmetten şahsıma ait atıdaki iki karardan birinin müstacelen itasını istirham ederim.

“1 - Falkenhayn asla Sina cephesinde vazife alamaz, Arabistan

⁹ Daha önce anılan ve özeti verilmiş olan 20 Eylül 1917 günlü rapor olmalı,

başkumandalığı taht-ı emrinde olarak Sina'nın müdafaası yalnız 7 nci ordu kumandanına ait olur.

“2 - Yahut âcizleri 7 nci ordunun kumandasından af olunurum.

“İstirhamatıma müstacelen cevap verilmesini ve çünkü cevap verilmediği halde yakın olan zamanda kendi taht-ı emrinde ifay-ı vazife etmiyeceğimi General Falkenhayn'a tebliğ edeceğimi arz ederim.,,

Yedinci Ordu Kumandanı Mir-i Liva

Mustafa Kemal

Bu zeyl rapor üzerinde yorumda bulunmayı lüzumsuz görüyoruz :

Enver Paşa buna 2 Ekim 1917 de karşılık verir. Bu, Mustafa Kemal'in görüşlerinin incelik ve derinliğini kavramamış olan bir amirin bir atlatma karşılığıdır. Bunu alan Mustafa Kemal'e, raporunun sonunda dediği gibi, çekilmekten başka yapacak bir şey kalmıyordu. O da çekilir.

Yarbay Nihat (anılan eser, c. II, s. 240) Enver Paşa'nın bu karşılığının 20 Eylül 1917 günlü rapora ait olduğunu yazmıştır. İhtimal o, bu zeyl raporu görmediği için bu zanda bulunmuştur. Zeyl rapor elde olunca Enver Paşa'nın yalnız onun 3 ncü maddesinin başındaki şu cümlesiyle :

“3 - Düşman taarruzundan evvel 7 nci orduyu cem edebildiğimiz halde münhasıran bir müdafa vazifesi olacak olan Sina cephesine bir grup ve iki ordu karargâhı sığamaz...”

4 ncü maddesinin “d” bölüğünün şu kısmına :

“1— Falkenhayn asla Sina cephesinde vazife alamaz...” karşılık verdiği açıkça görülür.

Enver Paşa'nın, üzerinde durduğumuz birkaç satırlık karşılığı aşağıdadır.

“100 kilometreden ziyade imtidadı olan Sina cephesinin iki muntakaya taksimini pek tabii bulurum. Binaenaleyh 7 nci ordu karargâhının bu cepheye sığamayacağı hakkındaki muhakeme-i âlinize iştirak edemem. Bundan başka Sina cephesinde bulunacak kıtaatın harekâtını sevk ve idare etmeye memur edilmiş olan Müşir Falkenhayn Paşa'nın mezkûr harekâtın muvaffakiyetle neticelenmesi için en doğru karar ve tedabir ittihaz edeceğine eminim. Bu husustaki itimadıma Zat-ı âlinizin de iştirak buyurmanızı bilhassa rica ederim.”

Bu, Mustafa Kemal'e haddini bil ve çizmeden yukarı çıkma, demektir. Bir ay geçmeden 31 Ekimde gelişmeye başlayan yıkımlı olaylar kimin haklı olduğunu ve ilerisini isabetle gördüğünü açıkça belirtecektir.